

AVRUPA TOPLULUĞUNDA VE TÜRKİYE'DE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ VE GENÇ İŞSİZLİĞİ

Ercan TATLIDİL

GİRİŞ

Günümüzde ekonomik ve politik kararların alınmasında ve uygulanmasında eğitime ayrı, önemli bir yer verilmektedir. Özellikle ekonomik ve sosyal gelişmede eğitimin rolü politikaların yapılmasında belirleyici olmaktadır. İnsan kapitali veya insana yatırım gibi kavramlarla literatürde genel eğitim ve mesleki eğitime ayrı bir önem verilmektedir. Bu yaklaşımda, üretim kapasitesinin artırılmasında işlenmiş insan ve fiziksel kapitallerin eğitime yapılacak harcamalarla sağlanacağı ileri sürülmektedir.

Çalışan işgücüne bilgi ve becerinin kazandırılmasıyla sağlanacak üretim artışının ekonomik ve politik diğer kararlarla sağlanacak artıştan çok daha etkili ve sürekli olacağı düşünülmektedir. Kullanılacak işgücüne eğitim yoluyla nitelik kazandırılması, üretim alanlarında çeşitliliği ve işçi birim üretim kapasitesinin artırılmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda gayrisafi milli hasılda büyümenin devamlılığı, işsizlik baskısının olumsuz etkileri olmaksızın sürebilecektir.

Bütün Avrupa Topluluğu (AT) üyesi ülkelerde genç nüfusun çalışma koşulları son yıllardaki işsizlik krizinden, diğer çalışanlara göre daha fazla etkilenmiştir. 1983'lerin sonunda Toplulukta 5 milyon genç işsiz bulunmaktadır. 15-24 yaş grubundaki her 8 kişiden birisi işsizdir. Yine toplam işgücü içinde işsiz olanların büyük bir bölümü %40 gibi bir oranla genç nüfusu kapsamaktadır. Gençler arasındaki işsizlik ortalama işsiz nüfusunun üzerinde olmasına karşın, bu işsizlik probleminden etkilenen yalnız gençler de değildir. 1973'den sonra Batı endüstri toplumlarında işsizlik krizi bir genellik göstermiştir. 1980'lerin başından itibaren ise genel işsizlik problemleri daha da kötüleşme eğilimi içine girmiştir. Kullanılan işgücü koşullarında yakın bir gelecekte genel bir iyileşmenin olabileceği de tahmin edilememektedir. Topluluk karar organlarının raporlarında Topluluğun genişlemesi ve istihdam göstergelerinde

(x) Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

İşsizlik oranlarının düşmesi de büyük ölçüde beklenilmemektedir. İşsizliğin, özellikle genç işsizliğinin azaltılması çalışmalarında eğitime ayrı bir yer verilmektedir.

Bu çerçevede, çalışan işgücünün sektörler arası dolaşımının ve açılması beklenen yeni iş alanlarında istihdam edilebilmelerinin sağlanması esnek eğitim programlarıyla desteklenmesine çalışılmaktadır. 1980'lerin sonuna kadar gerçekçi tahmin, işe yerleştirilen nüfusun her yıl için % 0.7 oranında artabileceğini göstermektedir. Bu tahmin genellikle demografik ve işçilerin işe karşı oluşturdukları tutum eğilimiyle ortaya konmaktadır.

Türkiye de AT'daki bu yaklaşımlar çerçevesinde eğitime özellikle çıraklık eğitimine 1980'lerin ortalarında itibaren ağırlık vermektedir. Çıkarılan yeni yasalar ve uygulamalar nitelikli işgücünü piyasa talebine göre çıraklık kurslarıyla hazırlamak eğilimindedir.

AT' DA EKONOMİK BÜYÜME VE İŞÇİ KULLANIMI

1980 'lerin başında AT ülkelerinde işsizlik oranı Tablo I'de görüldüğü gibi ortalama %10 civarındadır ve yaklaşık 13 milyon kişi işsizdir. Üye ülkelerde ve Topluluk'ta ilgili kurumlarda ekonomik politikaların belirlenmesinde bu yüksek düzeydeki işsiz işgücünün baskısı önemle hissedilmektedir. Aynı zamanda yüksek işsizlik oranının uzun dönem etkisini sürdürmüş olması da her bir üye toplumda ve bu toplumlarda yaşayan insanlarca da kabullenilmiş görünmektedir(1).

İşsiz nüfusun olumsuz etkisi iki şekilde sınıflandırılmaktadır:

a) İşsizliğin bir sonucu olarak ulusal ekonomiler üretim kaybına uğrarlar. İşsiz nüfusun ihtiyaç mallarının yaratılması da ulusal kaynaklarla birleşerek finansal maliyeti yükseltir.

b) İşsizlerin bizzat kendileri işsizlikten doğrudan etkilenmenin güçlüklerini yaşarlar. Gelirlerin kaybı sonucu yaşam standartları düşer. İşsizlik düzenli sosyal ilişkilerin bozulmasında etken neden olur. Özellikle 1970'li yıllardan sonra yapılan araştırmaların sonuçlarına göre işsizlik; sosyal yalnızlık, ruh ve beden hastalıklarını da ortaya çıkarmaktadır.

1970'lerin ortalarından 1980 'li yılların ortalarına kadar işsizlik AT ülkelerinde sürekli artış göstermiştir. İşsizlikten en fazla etkilenen ülkeler de İrlanda, Belçika, İtalya, Hollanda ve İngiltere olmuştur. AT ortalama işsizlik oranının altında kalmayı başaran ülkeler ise Federal Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Danimarka olarak görülmektedir. Bunun nedenlerini şöylece açıklamak mümkündür:

a) Toplulukta gayrisafi milli hasılda reel üretimdeki büyüme oranları düşmüştür.

b) Ekonomik büyümede niteliksel bir değişme sözkonusu olmuştur. 1970'lerde üye ülkelerin büyük bir kesiminde ekonomik büyüme ile iş yaratma eğilimi arasında yakın bir ilişki gözlenmektedir. Bu ülkelerde yüksek büyüme oranları aynı zamanda iş yaratma olanaklarında yükselme göstermiştir. 1980'lerde ise işsizlik oranlarının yükselmesi, büyüme oranlarından ayrı bir boyut kazanmıştır. Büyüme ile iş düzeyinde farklı eğilimler gözlenmiştir.

Bununla birlikte işçi başına düşen üretimdeki artışlar, büyüme oranlarından daha fazla yükselmiştir. Michael Bolle bunun nedeninin aşağıdaki örnekle açıklanabileceğini ileri sürmektedir (2): "1980'lerde AT'da gayrisafi milli hasıladaki yıllık yükselme oranlarının % 2.3 ile %2.8 arasında olacağı beklenmektedir. Üretim yapılarındaki değişmelerle büyüme işçi verimliliğindeki ani yükselmeyle bütünleşecektir. Üretimdeki verimliliğin %2.2 ile % 2.7 arasındaki artıştan kaynaklanacağı beklenmektedir."1982- 1987 yılları arasında gayrisafi milli hasılanın yıllık ortalama artış oranı % 2.3 lerde kalmıştır. İşsizliğin en yoğun yaşandığı İngiltere'de ise büyüme oranı % 3.2 ile AT ortalamasının üzerinde yer almaktadır. İngiltere'de aynı dönemdeki işsizlik oranı 1982'de %10.6 iken 1986'da %11.5 e kadar yükselmiştir (3).

Tablo 1) İşsizlik oranları(%)

Ülke	1982	1983	1984	1985	1986	1987
AT-12	-	10.0	10.8	10.9	10.8	10.6
Belçika	-	12.6	12.6	11.7	11.8	11.6
Danimarka	-	9.5	9.2	7.6	5.8	5.9
F.Almanya	-	6.9	7.1	7.3	6.5	6.4
Yunanistan	-	9.0	9.3	8.7	8.2	7.9
İspanya	-	17.8	20.6	21.9	21.2	20.6
Fransa	-	8.2	9.9	10.3	10.4	10.6
İrlanda	-	15.2	17.0	18.5	18.3	18.0
İtalya	-	9.0	9.5	9.4	10.6	11.0
Lüksemburg	-	3.6	3.0	3.0	2.6	2.7
Hollanda	-	12.5	12.5	10.5	10.2	10.0
Portekiz	-	7.7	8.4	8.5	8.2	6.8
İngiltere	10.6	11.2	11.4	11.5	11.5	10.6
TÜRKİYE	15.1	15.7	15.7	15.9	15.1	15.1

Kaynak: Eurostat; Basic Statistics of the Community , Luxembourg 1989, s.126

c) Üretimde niteliksiz işgücü yerine verimliliği yüksek, nitelikli işgücünün kullanımı ve teknolojik girdilerin üretimdeki payının artmasıyla AT'da iş arayanların sayısının 1970 ortalarından itibaren artma eğilimi gösterdiği dikkati çekmektedir. Başka bir deyimle üretimde kullanılmayan işçi sayısının artacağı beklentisi

kabul görmektedir. Eğer ekonomik politikalar işsizlikle mücadelede gerekli önlemi almaya yönelik olmazsa 1970'lerin ortalarında başlayan işsizlikteki artış eğiliminin 1995'lere kadar devam edeceği tahminlenmektedir.

AT' DA GENÇ İŞSİZLİĞİ VE EKONOMİK YÖNLENDİRMELER

Tablo 2'deki verilerde görüldüğü gibi genel işsizlik ve işe yerleştirme problemleri arasında en önemli ve özel bir yeri olan problem genç işsizliğidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların günümüzde paylaştıkları ortak sorun olan genç işsizliği, farklı faktörlerin etkisi ve sonuçlarıyla birbirinden ayrılık gösterirler. Günümüzde genç kuşak işsizlik problemi daha karmaşık hale gelmiştir. Tüketimde insanların yeni beklentileri ve yeniliklerin yaratılmasında ve kullanılmasında katılımları, üretimde yeni bilgi ve

Tablo 2) Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları (%)

Ülke	Toplam	Erkek	Kadın	25 yaşın- dan küçük	25yaşın- dan büyük
AT-12	10.6	9.0	13.0	21.6	7.9
Belçika	11.3	7.3	17.6	21.4	9.4
Danimarka	6.1	4.8	7.6	8.1	5.5
F.Almanya	6.3	5.4	7.8	6.9	6.2
Yunanistan	7.4	5.1	11.4	24.8	4.8
İspanya	20.8	17.5	27.6	43.8	14.0
Fransa	10.4	8.3	13.2	22.4	8.2
İrlanda	18.1	17.7	19.1	26.1	15.5
Lüksemburg	2.7	1.9	4.1	6.0	1.9
Portekiz	7.1	5.5	9.3	16.6	4.5
İngiltere	11.1	11.5	10.5	16.3	2.0
Hollanda	9.7	8.2	12.5	13.8	8.6
İtalya	10.6	7.5	16.4	35.4	5.1

Kaynak : Eurostat; Basic Statistics of the Community, Luxembourg, 1989, s.128-135' den yararlanılarak düzenlenmiştir.

becerilerin kullanılmasına yöneltmiştir. Bu bağlamda yeni mamullerin üretiminde yer alacak işgücünün büyük bir yarışma içinde kendilerini yetiştirme, işe yönelik beceriler kazanma istekleri

ortaya çıkmıştır. İş örgütlenmesinde yeni tüketici eğilimleri, tüketim mallarını ve üretime sunanların yaratıcılık ve yeniliklere katılımcı, dinamik çalışma aktivitelerini geliştirmiştir. Bu istekler çerçevesinde mesleki eğitim ağırlık kazanmıştır. Mesleki eğitim işin teknik gelişmesine katkı sağlayacak becerilere ve üretilen mamulün üretimden tüketiciye sunumuna kadarki aşamalarda çalışanlara yönetsel bilgi ve beceriyi kazandırır. 1980'lerin hizmet ve üretim anlayışı klasik çıraklık eğitim anlayışıyla işgücünü piyasaya hazırlayamamaktadır. AT üyesi ülkelerin hükümet politikaları işsizliğin temel nedeni olarak eğitimdeki tıkanıklığı görmektedirler. Üye ülkeler eğitim politikaları geleneksel mesleki eğitim çalışma ve programlarında değişiklik yapmak için çaba harcarlarken, AT' daki ilgili kurumlar da ortak bir stratejinin çizilmesi için aynı çabayı sergilemektedirler. Üye ülkelerin genç işsizlik sorunlarının çözülmesinde sektörler arasındaki transferleri kolaylaştıracak yeni iş kollarında istihdam edilebilecek işgücünü hazırlamak amacıyla eğitim çalışmalarını hızlandırdıkları dikkati çekmektedir. Çıraklık eğitim programları incelendiğinde temel teorik bilgi ve becerilerin ağırlık kazandığı, buna karşın kısa süreli kurslarla bir iş kolundan diğerine transfer edilebilecek esnek programlara yer verildiği gözlenmektedir.

AT 'DA ÇIRAKLIK EĞİTİMİ VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Avrupa'da genel eğitim ve çıraklık öğretimi çalışmaları iki esasa açıklanabilir: Eğitim çalışmalarının tarihsel kökeni ve toplumsal değişim sürecindeki aşamalar. Bu anlamda, AT' na üye ülkelerin genel eğitim, mesleki eğitim ve çıraklık eğitim sistemleri yüzyılı aşan bir dönemde sürekli değişim ve gelişme göstermiştir. Bu dönemde belki de en önemli olgu, eğitim ve çıraklık eğitimi kavramları arasındaki farklılığın belirginlik kazanmasıdır. Bununla birlikte halen tüm Avrupa'daki eğitim sistemlerini okul , kolej, enstitü, yüksek öğretim kurumlarını birbirleriyle isim benzerliğinden hareketle özdeşleştirmek veya doğrudan doğruya karşılaştırmak mümkün olamamaktadır. Değişik adlandırmalarla kullanılan bu terimleri anlayabilmek için her bir ülkenin eğitim sistemlerindeki konumlarını kavramak ve tanımlamak gerekmektedir. Bu bağlamda tipik bir örnek vermek gerekirse İngiltere ve İrlanda'nın eğitim ve çıraklık eğitim sistemleri Avrupa'da yer alan diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. İngiltere veya diğer Avrupa ülkelerinin eğitim ve çıraklık sistemlerini anlayabilmek için kuşkusuz kültürel

birikimlerini ve bu sistemlerin tarihsel gelişimlerini çok yakından incelemek zorunludur.

AT 'da yer alan hemen her üye ülkenin eğitim sistemleri kendi tarihsel gelişimleri içerisinde değişik kaynaklardan etkilenecek bugünkü eğitim felsefelerinin ve sistemlerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedendir ki AT'na üye ülkelerin eğitim sistemlerini öğrenebilmek için konunun üye ülkeler bazında incelenmesinde yarar vardır (4):

19. yüzyılın tek endüstri toplumu olan İngiltere'de eğitim ve çıraklık sistemleri endüstri devrimiyle fevkalade etkilenecektir. Kuşkusuz endüstri devrimi toplumsal tabakalaşmada önemli rol oynamıştır. İmalat sanayiinde çalışan işçiler ve ücretle çalışan zanaatkarlar toplumun bir kesiminde yoğunlaşırken, diğer tarafta işverenler yer almıştır. İşveren kapsamına giren ordu, kilise, üniversite ve diğer hizmet kurumları endüstri devriminin getirdiği organizasyonla yeni ekonomik anlayışın etki alanına girmiştir.

Fransa'da ise fırsat eşitliği kavramının yönlendirmesiyle 1789 Fransız devriminin toplumsal düzenlemelerinin etkisi görülmektedir. Toplumsal yapılanmada eğitim sistemine endüstri ve yönetim mekanizmaları için fevkalade önemli ayrıcalıklar getirilmiştir. Bu yaklaşımın yarattığı ortamda çıraklık sistemi genel eğitimden yararlanamayanların en son başvuracakları eğitsel çalışma alanları olarak kabul görür.

Fransa'da okulda tam gün eğitim çalışmalarına ayrı bir önem verilmekle birlikte son yıllarda çıraklık sistemindeki gelişmeler ve kapsamındaki genişlemeler gözlenmektedir. Okulda teorik ve uygulamalı çalışmalara, işyerinde ise deneyim kazanmaya ayrı bir önem verilmeye başlanmıştır.

Federal Almanya'da çıraklık sistemi, kendi işinde çalışan zanaatkarların küçük ve orta büyüklükteki işletmelerinde önemli bir güç kaynağı olarak yaşama olanağı bulmuştur. Günümüzde bu sistem ekonominin diğer sektörlerine de uyarlanmıştır. Çıraklık sisteminin çok sayıda genç nüfusu ve değişik düzeylerdeki farklı çalışma alanlarını kapsadığı gözlemlenmektedir. Federal Almanya'daki iktidar ve muhalefet partilerinin politikalarında çıraklık sisteminin işleyiş ve uygulamalarına yönelik ortak politikaları paylaştıkları da bir gerçektir. Federal yöneticiler iş ve çalışma koşullarından sorumlu iken, eyalet yöneticileri iş için eğitimden sorumludurlar. Alman

işverenler işbaşında eğitime ağırlık verirlerken sendika eğitimine de destek sağlamaktadırlar.

Federal Almanya'da çırakların hak ve zorunlulukları yasal olarak belirlenmiştir. Bir kişinin nitelikli işçi statüsünü kazanması için en son sınavda uygulanan test ve çalışma alanı ile ilgili uygulamalarda başarılı olması gereklidir. Eğitimde sürekliliğin varlığı anlayışı içinde ustalık ünvanını alabilmek için eğitim devam eder. Çalışma koşulları içerisinde küçük işletmelerin yönetimi ve yeni çırakların eğitimi haklarının elde edilebilmesi için de daha üst düzeydeki eğitim çalışmalarına katılma yolları yasalarla açılmış ve güvence altına alınmıştır.

Federal Alman çıraklık eğitim sisteminin çalışma yaşamı içindeki etkinliği, AT 'daki diğer üyelerin sistemi daha yakından tanıma isteklerine yol açmış ve bazı deneyimleri kendi sistemlerine aktarmaya yöneltmiştir.

Danimarka'da geleneksel olarak çıraklık sistemine ayrı bir önem verilir. Federal Almanya'da olduğu gibi teorik bilgilerin okulda verildiği bu sistemde öğrenciler uygulamalı çalışmalar için işyerlerine getirilir. Bununla birlikte çıraklık eğitim sistemi Federal Almanya'daki kadar yaygınlaştıramamıştır. 1982'de sadece 42.000 öğrenci bu eğitim kapsamında yer almıştır.

Belçika ve İtalya'da tam gün eğitim ve kurslara öncelik verilmektedir. Belçika'da eğitim çalışmaları devlet okul sistemi içinde yapılırken, İtalya devlet ve bölgesel sistemler olarak ikili paralel bir yapı göstermektedir. İtalyan eğitim sisteminin günümüzde kendini yenilediğini de ileri sürmek yanlış olmaz.

Hollanda ve Lüksemburg'da, İngiltere ve İrlanda'da olduğu gibi, çıraklık sistemi ve tam gün eğitim, mesleki eğitim ve kurslarda önemli bir yer tutar. Hem Hollanda hem de Lüksemburg'da mesleki konular eğitim sisteminde çok daha erken yıllarda öğrencilerle tanıştırılır. Bununla birlikte öğrencilerin mesleki konularla tanışmaları değişik yöntemler içinde gerçekleştirilir.

İngiltere'de genel eğitim ve mesleki eğitim arasında diğer ülkelerdeki uygulamalara göre oldukça kesin bir farklılık söz konusudur. Bu farklılık özellikle Fransız geleneksel eğitim anlayışından oldukça uzaktır. Fransa'da bazı koşullarda 12-13 yaş grubunda olan çocukların okul sistemi içinde meslek alanları ile ilgili

bilgileri aldıkları sıkça rastlanmaktadır. Bunun ötesinde pekçok Avrupa ülkesinde mesleki kurslar, dar kapsamlı beceri kurslarından çok daha yaygındır. Mesleki kurslar bazı durumlarda genel eğitim içinde, bazı durumlarda da teknik eğitim çalışmalarında yer alır.

Mesleki eğitim ve çıraklık sistemleri arasında genel bir değerlendirme yapıldığında şunları söylemek mümkündür: Federal Almanya ve Danimarka'da çoğu genç insan mesleki eğitimi çıraklık yoluyla almaktadır. Fransa, Belçika, İtalya ve Hollanda'da ise çıraklık çok küçük bir rol oynamaktadır. Gençlerin çoğu mesleki eğitimi tam gün olarak okullarda veya üniversitelerde kazanmaktadır. Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve İrlanda'da iki sistem birlikte ya da belirli koşullarda farklı süreçler olarak ortaya çıkmaktadır (5). Günümüze kadar Avrupa Topluluğu alınan tedbirlerle yukarıda belirtilen sistemlerden biri veya bir diğerinin yoğunlaştırılmasında çaba harcamamıştır. AT içindeki mesleki eğitim sistemlerinin gelecekte birbirlerine çok daha yakınlaşmasıyla ortak tedbirlerin alınması konusunda yönlendirici olabileceği düşünülmektedir.

TÜRKİYE'DE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

Türkiye'de mesleki eğitim ve çıraklık eğitimi iki farklı yaklaşım içinde ele alınmaktadır. Mesleki eğitim genel eğitim içinde tam gün okul çalışmasıyla verilirken, çıraklık eğitiminde ağırlık işyerine bırakılmıştır. Mesleki eğitim genel eğitim içinde akademik eğitime de hazırlayıcı niteliktedir.

Çıraklık eğitimi genel anlamıyla Türkiye'de iki şekilde yürütülmektedir. Birincisi, Cumhuriyet dönemi öncesinde ahilik ve esnaf loncaları kurallarının hakim olduğu geleneksel çıraklık eğitimidir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ahi ve lonca teşkilatlarının kaldırılmasından (1924) sonra çalışma yaşamını ve çıraklık esasını düzenleyici kurallara rastlanılmasa da değer ve normlarının etkilediği bir sistemdir. Uygulamada sıklıkla rastlanılan bu tarz çıraklık eğitimi tamamen okul dışı, teoriden uzak, beceri kazandırıcı, işyerinde ustanın deneyim ve bilgilerine dayalı öğretilidir.

İkincisi, 1977 yılında yürürlüğe giren 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu'na göre düzenlenen Milli Eğitim Bakanlığı'na yürütülen çıraklık eğitimidir. Bu yasa, çıraklığı bir öğretim dönemi olarak, çırağı da bir öğrenci olarak tanımlayarak, bunların "işyerlerinde çalıştırılan kimseler sayısına ithal" edilemeyecekleri

kaydını koymuştur. Yine bu yasa maddesi ücretsiz aile işçisi statüsünde olmayan tüm çırakların sözleşmesi zorunlu hale getirilmiştir. Geleneksel sistemde tek kaynak ustadır, herşey ustaya bağlı olarak yürütülmektedir. Çırak, mesleği için gerekli olan teorik bilgileri işi yaparken ustasından öğrenmektedir. Yasanın Milli Eğitim Bakanlığı'na yürütmesini verdiği çıraklık eğitiminde ise; çıraklar için haftada en çok sekiz saatlik teorik ve pratik meslek kursları düzenlenmesine, bu sürenin yarısının iş saatlerinde, diğer yarısının ise iş saatleri dışında uygulanmasını ~~kayda bağlamıştır~~. Daha sonra 1986'da 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kabul edilerek çıraklık eğitimi okul içinde ve işyerindeki mesleki öğretimi bir sistem bütünlüğüne kavuşturmayı amaçlamıştır. Yasanın uygulamaya getirdiği yenilikler incelendiğinde, Türk çıraklık eğitiminin Alman çıraklık eğitiminin anlayışı olan ikili sisteme benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir. Uygulamalı çalışmaları işyerinde belli standartlara göre ustanın denetiminde yaparken, bu uygulamalar için gerekli olan teorik ve uygulamalı meslek bilgisini de okulda öğretmenlerden almaktadır.

Türkiye'de 1970'lerin ortalarından itibaren yeni yasa ve yönetmeliklerle çıraklık eğitime yeni bir yön vermeye çalışılmıştır. AT'na giriş aşamasında çıraklık eğitimi ve işgücü niteliğini düzenleme uğraşında Avrupa ülkelerinin, özellikle Federal Almanya eğitim sisteminin deneyimlerinin kullanıldığı izlenimi görülmektedir. Federal Alman eğitim sisteminin geleneksel olarak küçük ve orta büyüklükteki işletmelere dayanması, bu işletmelerin ise büyük ölçekli işletmelerle organik bir bağ içinde bulunması, Türk çıraklık eğitiminin dayandırılacağı esaslardan ayrılmasına neden olmaktadır. Türk ekonomisinin yapısal özelliklerinin farklılığı, iki sistem arasında ortak benzerliklerin kurulmasını engellemektedir. Federal Alman çıraklık modeli ile Türkiye'deki çıraklık modeli arasında her ikisinin de okulda, ağırlıklı teorik eğitimi, işletmelerde ise ağırlıklı pratik öğretim ve deneyimi içeren ikili bir sistem olması; her iki modelde de gencin yasal olarak hem bir çırak hem de bir öğrenci olarak tanımlanması gibi biçimsel benzerlikler göstermesine neden olmaktadır (6).

Türkiye'de çıraklık eğitime katılan çırakların yapılan araştırmalara göre büyük bir kısmı, çıraklık kurslarına katılmalarını eğitime devam etmekten ziyade, ekonomik anlamda aile bütçelerine katkıda bulunmak amacıyla bir işde çalışmalarından kaynaklandığı

izlenimi ağır basmaktadır. Başka bir deyimle AT'da görülen eğitimin sürekliliği, eğitim yoluyla bir mesleki bilgi ve beceri kazanma prensibi daha az önemliliğe sahiptir.

TÜRK İŞGÜCÜNÜN ÖZELLİĞİ

Türkiye'nin çalışabilir nüfusu AT ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de çalışabilir işgücünün adaha genç nüfusu kapsadığı görülmektedir. Doğurganlık oranı daha yüksek olan Türkiye çalışabilir işgücüne sürekli olarak genç işgücünü katmaktadır. Bu nedenle de Türkiye'nin iş yaratma kapasitesi üzerinde sürekli nüfus baskısı bulunmaktadır. Örnek verecek olursak 15 yaş altı nüfusun toplam nüfus içindeki payı AT ülkelerinde %19.1 iken (%9.8 erkek, %9.3 kadın), Türkiye'de bu oran %40.2 (%21.3, %18.9) dir (7). Okullaşma oranının AT'na göre çok düşük olduğu Türkiye'de gerek nitelikli işgücünü yetiştirmek, gerekse iş olanaklarının arttırmak, bu nüfus özelliğine göre daha fazla öneme sahiptir.

AT ile Türkiye işgücünün sektörlerarası dağılımı incelendiğinde, Türkiye'de çalışan işgücünün %55 inin tarım sektöründe yoğunlaştığı görülür. Bu oran AT'da sadece % 8 dir. Bunun en önemli nedeni ülkeler arası gelişmişlik düzeyinin farklılığıdır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergeleri kişi başına düşen milli gelir olduğu kadar, kullanılan enerji miktar ve niteliği ile kullanılan işgücünün tarım dışı sektörlerindeki paylarıdır. Tablo 3'de görüldüğü gibi 12 üyeli Topluluğun endüstri sektöründe çalışan işgücü oranı % 32.9, hizmetler sektöründe ise % 59.1 dir. Bu oran Türkiye için sadece % 18.1 ve % 26.2 dir. Yalnız AT üyesi ülkeler değil, tüm Avrupa ülkelerine bakıldığında, Türkiye'nin çalışan nüfusunun yarısından fazlasının tarım sektöründe istihdam edilmesiyle tipik bir zellik göstermektedir. Bu özellik ise sanayileşmemiş toplumların temel bir karakteristiğini ifade etmektedir.

1950'li yıllardan itibaren kırdan kente yönelik göçler yalnız kentsel nüfusu arttırmakla kalmamakta, fakat aynı zamanda tarımda çalışan işgücünün tarım dışı sektörlerle de yoğun transferini oluşturmaktadır. Başka bir deyimle hızlı bir kentleşme aynı oranda tarım dışı sektörlerle akışı da sağlamaktadır (8). Bu özelliği ile de Türkiye sektörler arası işgücü transferinde Avrupa Topluluğu'ndan farklılık göstermektedir. 1985 Genel Nüfus Sayımı'na göre Türkiye nüfusunun (tarihinde ilk kez olmak üzere kentsel nüfus kırsal

Tablo 3) Çalışan İşgücünün Sektörler Arası Dağılımı (%) -1987

<u>Ülke</u>	<u>Tarım</u>	<u>Endüstri</u>	<u>Hizmetler</u>	<u>Toplam</u>
AT-12	8.0	32.9	59.1	100.0
Belçika	2.8	28.7	68.5	100.0
Danimarka	6.5	26.5	67.1	100.0
F.Almanya	5.2	40.5	54.2	100.0
Yunanistan	27.0	28.0	45.0	100.0
İspanya	15.1	32.3	52.5	100.0
Fransa	7.1	30.9	62.1	100.0
İrlanda	15.4	28.1	56.5	100.0
İtalya	10.5	32.6	56.8	100.0
Lüksemburg	3.7	32.6	63.8	100.0
Hollanda	4.7	27.1	68.2	100.0
Portekiz	22.2	34.9	42.9	100.0
İngiltere	2.4	30.2	67.4	100.0
TÜRKİYE	55.7	18.1	26.2	100.0

Kaynak : Eurostat; Basic Statistics of the Community, Luxembourg 1989, s.117.

nüfusunun üzerinde yer almıştır) %52 si kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu oranla Türkiye alt gelir grubu kategorisindeki ülkeler arasında yer almaktadır. Yine kentleşme hızı (%4.4) ile de bu yerini aynı grup içinde pekiştirmektedir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre nüfusun eğitim özellikleri incelendiğinde, sanayileşmiş piyasa ekonomilerinde görece olarak yüksek oranlarda üniversite mezunu, çok az eğitimsiz nüfus vardır. Alt gelir grubunda yer alan sanayileşmemiş ülkelerde ise nüfusun eğitim düzeyi çok düşüktür. Bu durumda Türkiye rakamlarının alt gelir grubunun ortalarında yer aldığı görülmektedir. Genelde Türkiye'de eğitim durumu AT ülkesine göre daha düşüktür. Ancak bu ülkeler arasında görülen farklılıkların tamamen dışında kaldığını söylemek de mümkün değildir. Örneğin Türkiye'de görülen eğitim düzeyinin Portekiz'den daha kötü olduğunu belirtmek mümkün değildir. Farklılıklar ayrıntılı olarak incelendiğinde, AT üyesi ülkelerin nüfusunun üniversite mezunu oranlarının çok yüksek olmadığı görülür. Sadece İngiltere'de 25 yaşın üzerindeki nüfusun %11'i üniversite mezunudur. Türkiye'nin üniversite mezunları oranı

bakımından diğer AT ülkelerinin çok gerisinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu oranlar Türkiye için %2.2 iken, Federal Almanya % 4.3, Belçika %7.5, İspanya % 3.7, İtalya % 2.6, Portekiz %1.6, Yunanistan % 3.9 dur (9). Ancak orta öğrenim görmüşlerin oranına bakıldığında çok ciddi farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de AT ülkelerine göre önemli ölçülerde eğitimsiz, daha az eğitilmiş ve orta öğrenim görmüş insangücü olduğu istatistiklerden açıkça görülmektedir. Bununla birlikte ara insangücü ve eğitim özelliklerini istatistik olarak elde etmek de oldukça güçtür. Bu konuda yeterli verilerin araştırmacılara sunulmak üzere hazırlanmadığını belirtmekte yarar vardır. Herşeye karşın zorunlu temel eğitim sonrası okullaşma oranlarında AT ülkeleriyle karşılaştırılamayacak kadar keskin bir düşüş olduğu görülmektedir. Tablo 4' de belirtildiği gibi Türkiye'de zorunlu temel eğitim olan ilkokula devam eden öğrenci oranı sadece % 82 dir. Bu oranla Türkiye AT'nun gerisinde kalmakla birlikte, çok büyük bir fark olduğu söylenemez. Ortaokul ve lise öğrenimine devam edebilenler ise yaş grubunun % 38 ini oluşturmaktadır. Bu oran ise AT'nun çok gerisinde kalmaktadır. Aynı oranlar yüksek öğrenimde de aynı sonuçları göstermektedir.

Çıraklık eğitimi Türkiye'de örgün eğitim kurumları içinde yer almadığından kesin bir sayı ve oran vermek mümkün görülmemektedir. Aynı zamanda Türk çıraklık kurslarıyla meslek kazandırma uğraşlarının AT'nun aynı konudaki uğraşlarından farklılık göstergesi, karşılaştırmayı da zorlaştırmaktadır.

Gerek çalışan işgücününün eğitim özellikleri, gerekse işgücüne nitelik kazandıran okullaşma oranlarına bakıldığında, Türk eğitim sisteminin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. AT'nun çalışan işgücününün sektörler arası dağılımı, çalışan işgücününün niteliği ve nüfusun yaş gruplarına göre eğitim olanaklarından yararlanma oranları Türkiye'den çok daha farklı boyutlar sergilemektedir.

SONUÇ

AT üyesi ülkeler eğitimin ekonomik bir yatırım olarak değerlendirilmesini, sanayileşme uğraşları ile birlikte başlatmışlardır. Gerek akademik gerekse beceri kazandırıcı eğitim uğraşlarını toplumsal gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde sistemleştirmişler ve gelenekselleştirmişlerdir. Bugünkü uğraşları ise günün toplumsal ve çalışma koşullarına göre reformize edilmesi yolundadır.

Tablo 4) Türkiye'de ve Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Okullaşma Oranları (%)

Ülke	İlkokul		Ortaokul ve Lise	Yüksek Okul
	Erkek	Kız		
F.Almanya	-	-	-	30
Belçika	92	94	83	28
Danimarka	-	-	-	28
Fransa	-	-	79	27
Hollanda	85	88	84	31
İngiltere	94	93	79	19
İrlanda	89	90	81	22
İspanya	100	100	74	23
İtalya	-	99	66	25
Portekiz	98	96	-	11
Yunanistan	91	91	74	17
TÜRKİYE		82	38	6

Kaynak: UNESCO; Statistical Yearbook, 1986,

TÜSİAD; Türkiye'de Modernleşme, Sanayileşme ve Gelişme Göstergeleri, Yayın No: TÜSİAD-T/88.3112, İstanbul, 1988 içinde s.25.

Türkiye örgün eğitim yoluyla akademik ve bilgi kazandırıcı çabalara Cumhuriyet'le birlikte ağırlık verirken, beceri kazandırıcı ara insangücünü hazırlayan meslek ve çıraklık eğitimlerine yeterince önem vermemiştir. 1950'lerden sonra hızla kentleşme sürecine girmesiyle, kentsel alanlardaki tarım dışı iş kollarına insangücü transferinde önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Sanayi ve hizmetler sektörünün özelliği gereği nitelikli işgücü istihdamı, meslek ve çıraklık eğitimine daha fazla önem verilmesini gerektirmektedir. Son onlu yıllarda bu gereksinimler nedeniyle güncellik kazanan çıraklık eğitimi yeniden toplumsal ve ekonomik gereksinimlere göre ele alınmak zorunluluğundadır. Çıraklık eğitimi zorunlu temel eğitimin devamlılığında küçük, orta ve büyük ölçekli sanayi işletmelerinin ve hizmet sektörlerinin gereksinim duyduğu alanlarda oluşturulmalıdır. Meslek ve çıraklık eğitimin gelişme esnekliğiyle okul sisteminde yer alması AT'na tam üyelik için başvuran Türkiye'nin işgücü, istihdam politikalarında da yakınlık oluşturabilecektir.

DİPNOTLAR

- 1) Michael BOLLE ve diğeri ; "Vocational Training and Job Creation Schemes in the Countries of the European Community", **CEDEFOP**, Berlin, 1985, s.11.w
- 2) Michael BOLLE ve C.F. BCHTEMANN; "Young People Without a Future? Employment Prospects for Young People in the European Community", **CEDEFOP**, No.16, Aralık 1984 /III, s.3.
- 3) **EUROSTADT**; Basics Statistics o the Community, Luxembourg, 1989, s.40 ve 126.
- 4) Bkz: **CEDEFOP**; Guide; Vocational Training Systems in the Member States of the European Community, Luxembourg, 1984, s.4-7.
- 5) İbid, s.37.
- 6) Şükrü ARGİN; "**Çıraklık Kurslarına Katılma Eğilimleri**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Ağustos 1989, s.46.
- 7) **EUROSTADT**; Basic Statistics of the Community, Luxembourg, 1989, s.106.30
- 8) Bkz: Ercan TATLIDİL; **Kentleşme ve Gecekondular**, E.Ü.Matbaası, Yayın NO:47, İzmir, 1989, s.27-37.
- 9) TUSİAD; **Türkiye'de Modernleşme, Sanayileşme ve Gelişme Göstergeleri**, Yayın No. TUSİAD-T/88.3.112, İstanbul, 1988, s.21-23.